

تحلیل جرایم مربوط به کودک آزاری در قانون آیین دادرسی کیفری

حمیدرضا عباسی جزی^۱

^۱ کارشناسی، رشته حقوق، دانشگاه پیام نور، واحد گز بر خوردار

چکیده

کودکان، سرمایه‌های یک جامعه هستند و تربیت و حقوق آن‌ها، از اهمیت بالایی برخوردار است. درواقع، سن کودکی، از مهم‌ترین و اساسی‌ترین سنین فرد در طول زندگی فردی می‌باشد و هر گونه آسیب روحی و جسمی در این دوران می‌تواند در ادامه زندگی فرد، تاثیرات جبران‌ناپذیری به دنبال داشته باشد. کودک آزاری یکی از جرایم آشکار و شایع امروزی است که در جامعه رواج دارد. مطابق با قانون ۲ حمایت از کودکان و نوجوانان، کودک آزاری به هر گونه آسیب جسمانی و روانی، سوء استفاده جنسی یا بهره‌کشی از افراد زیر ۱۸ سال گفته می‌شود که در صورتی که غیرتصادفی نباشد، فرد مرتکب شونده این اعمال، مجرم شناخته می‌شود. در این خصوص ما در این تحقیق به تحلیل جرایم مربوط به کودک آزاری در قانون آیین دادرسی کیفری در قالب تجزیه و تحلیل کتابخانه‌ای- مروری و به شیوه توصیفی پرداختیم که نتایج بدست آمده از یافته‌های مقالات، پایان‌نامه‌ها و پایگاه‌های اینترنتی معتبر حاکی از آن است که کودک آزاری یکی از مهم‌ترین مسائل فرهنگی- اجتماعی است که سلامت جسمی، روانی و روحی کودک را به خطر می‌اندازد. گرچه تا سال ۱۳۹۹ قوانین مهم و مشخصی در خصوص انواع مختلف کودک آزاری وجود نداشت اما از آن سال به بعد در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مجازات و تعاریف مشخصی از کودک آزاری جسمی، جنسی، عاطفی و غیره ذکر شده است اما هنوز کاستی‌های زیادی در قوانین در این خصوص به چشم می‌خورد که باید به تصحیح و بازنگری آن‌ها پرداخته شود.

واژه‌های کلیدی: کودک آزاری، حقوق حمایتی، قوانین کیفری، نوجوانان

مقدمه

هزاره سوم، دوره‌ای از سکونت بشر بر روی زمین است که برای نخستین بار در تاریخ بشر، اکثریت جمعیت جهان شهرنشین هستند. لذا با توجه به تمرکز جمعیت و به تبع آن تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در مراکز شهری، به ویژه در کشورهای توسعه یافته، پایداری توسعه شهری بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین، سازمان‌های بین‌المللی تلاش‌های زیادی در جهت ارتقای اقدامات شهری پایدار انجام داده‌اند. براساس تعریف کمیسیون اروپایی (۲۰۰۶)، پایداری شهری به عنوان چالشی در حل مشکلات شهرها و مشکلات ناشی از وجود شهرها تعریف شده است که از مولفه‌های آن می‌توان به کودکان اشاره کرد (گنجلو، ۱۴۰۱). دوران کودکی مهم‌ترین دوران زندگی هر انسان به شمار می‌رود، چرا که در این دوران شخصیت انسان شکل می‌گیرد (فخار، ۱۳۹۷). کودکان به عنوان یک انسان، سازندگان فردای اجتماع هستند و در عین حال آسیب‌پذیرترین قشر جامعه می‌باشند. متأسفانه روز به روز شاهد خشونت‌هایی علیه آن‌ها هستیم، این خشونت‌ها سلامت آن‌ها را مختل می‌کند و باعث بروز مشکلاتی در آینده این کودکان و نسل‌های آینده می‌شود. سالانه در سراسر جهان ۴۰ میلیون کودک زیر ۱۵ سال مورد کودک آزاری و در حدود ۲۵-۵۰ درصد از کودکان مورد تنبیه بدنی قرار می‌گیرند (عسکری‌نژاد نفوتی، ۱۳۹۸). طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی، کودک آزاری عبارت است از آسیب یا تهدید سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه و بهزیستی کودک به دست والدین یا افرادی که نسبت به او مسئول هستند (اکبری، ۱۴۰۲). همچنین هر گونه بدرفتاری فیزیکی و یا عاطفی، سوء استفاده جنسی، غفلت یا رفتار همراه با بی‌توجهی یا استثمار تجاری یا سایر انواع استثمار، که منجر به آسیب واقعی یا احتمالی به سلامت، بقا، رشد کودک یا کرامت کودک در زمینه روابط یا مسئولیت، اعتماد به قدرت شود، را کودک آزاری می‌نامند (نایب غریب، ۱۳۹۹). گاهی کودک آزاری باعث آسیب‌های جبران‌ناپذیری به آنان می‌شود که این گونه جرائم با توجه به خصوصیات ویژگی‌های خاص مربوط به کودکان و نوجوانان دارای ارقام سیاه بزهکاری بسیار بالایی می‌باشند و همچنین در بسیاری از موارد مجرمان کودک آزاری از افراد خانواده و یا نزدیک‌ترین افراد به کودک و نوجوان هستند (باقری، ۱۳۹۹). ارتکاب جرم از مواردی است که دادگستری اقدام به تعقیب مرتکب آن و تحقیق راجع به آن جرم و صدور حکم، در نتیجه اجرای حکم آن برای تحقق عدالت می‌کند. هر رفتاری که محل جریان و فرآیند رسیدگی قضایی واقع گردد، آن رفتار علیه عدالت قضایی خواهد بود؛ و در صورت جرم‌انگاری، جرم علیه عدالت قضایی به شمار خواهد رفت. برخی از رفتارهایی که با هدف پوشاندن وقوع جرم و یا تغییر نحوه وقوع آن برای انحراف عدالت صورت می‌گیرد، در قوانین جزایی به چشم می‌خورد؛ که می‌توان جرم ترک فعل مدیران سازمان‌ها و موسسات دولتی در رابطه با گزارش جرم موضوع ماده ۶۰۶ قانون مجازات اسلامی، جرایم مربوط به کودک آزاری، مساعدت جهت خلاصی از محاکمه و محکومیت و غیره را از این قبیل جرایم محسوب کرد (ملک‌زاده، ۱۴۰۱). این جرایم از این جهت اهمیت دارند که حقوق بشر به عنوان حقوق اساسی هر انسانی است که چه کودک و چه بزرگسال باید از آن‌ها برخوردار باشد. اما علاوه بر این حقوق کلی، کودکان به دلیل ضعیف بودن تقریباً در تمام کشورهای جهان و نیز مطابق با معاهده‌های بین‌المللی دارای حقوق خاص و ویژه‌ای هستند (عباباف یزدی، ۱۴۰۱)؛ زیرا حضور مفید و کارساز کودکان در اجتماع در سایه این حقوق شکل می‌گیرد. همچون کنوانسیون حقوق کودک، یونسف، سازمان بهداشت جهانی، دانشگاه‌ها و مجامع علمی و همین‌طور دستگاه قضایی و غیره در کشور ما هم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای این پدیده احترام ویژه قائل است و صریح‌ترین قانونی که در تقابل با پدیده کودک آزاری به تصویب رسیده، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان است (محمدیان، ۱۴۰۱).

رجایی (۱۳۹۷) در تحقیق خود با عنوان مطالعه تطبیقی کودک آزاری و سیاست کیفری آن در کشور ایران و ترکیه نتیجه گرفت که با تطبیق رژیم حقوق جزا بر مسئولین کیفری برخی موارد که انتساب جرم و توانایی فاعل در آن‌ها مطرح است باید در خصوص قابل اعمال نبودن آن بررسی و پیش‌بینی‌های لازم صورت گیرد. در ایران به موجب قانونی که در سال ۱۳۷۲ به

تصویب رسید، تولید، تکثیر و توزیع آثار سمعی و بصری مستهجن و مبتذل جرم بوده و مرتکب آن مستوجب کیفر است. استفاده از صغار برای نگهداری، نمایش، عرضه، فروش و تکثیر نوارهای غیرمجاز و مستهجن و مبتذل از عوامل مشدده بوده و موجب اعمال حداکثر مجازات خواهد بود.

دوران کودکی و نوجوانی یکی از دوران بسیار حساس از زندگی هر انسانی است؛ زیرا از یک سو، این دوره در رشد و شکل گیری شخصیت یک انسان از لحاظ تربیتی، آموزشی و اجتماعی بسیار تاثیرگذار است. از سوی دیگر، انسان در این دوره از زندگی به عنوان آسیب پذیرترین قشر جامعه در برابر انواع عوامل خطرآفرین، سوءاستفاده ها و بی توجهی ها تلقی می شود؛ به همین خاطر از آنان تحت عنوان بزه دیدگاه مستعد یا آسیب پذیر نیز یاد می شود (عطرزاده، ۱۳۹۸). از اولین و مهم ترین حق هر کودک، حق بقاست که به معنای برطرف کردن نیازهای اولیه کودک است. کودکان نیازمند حفاظت شدن در مقابل صدمات و آزارهای جسمی و روحی هستند. کودکان حق دارند علاوه بر نیازهای اساسی شان، از بقا و امنیت که شامل حقوقی است که به آنها امکان می دهد تا آنها از دوران کودکی شاد و غنی لذت برده و بتوانند به بزرگسالانی قدرتمند، مستقل و مسئول تبدیل شوند، برخوردار باشند (عقا، ۱۴۰۱). در همین جهت ما در این مقاله به تحلیل جرایم مربوط به کودک آزاری در قانون آیین دادرسی کیفری می پردازیم.

مبانی نظری

کودک

اینکه کودک یا طفل و نوجوان به چه کسی اطلاق می شود و تا چه سنی طفل محسوب می شود، در نظام های حقوقی و قوانین داخلی هر کشوری متفاوت است. بر اساس قانون مدنی ایران، کودک مترادف با واژه صغیر و طفل بیان و لیکن تعریف جامع و کاملی از آن ارائه نشده است و تنها در ماده ۱۲۰۷ این قانون صغار را جزء محجورین دانسته و از تصرف در اموال خود ممنوع نموده است و به شخصی که به حد بلوغ نرسیده باشد، کودک یا صغیر گفته می شود که قانون گذار زمان بالغ شدن پسران را ۱۵ سال قمری و دختران را ۹ سال قمری مشخص کرده است. قانون گذار در قانون آیین دادرسی کیفری، نیز علی رغم اختصاص شعب مخصوص برای رسیدگی به جرائم اطفال، تعریف صریحی از واژه کودک ننموده و تنها با بیان این نکته که طفل کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد، اکتفا نموده اند. در قوانین مجازات عمومی ۱۳۰۴ و مجازات اسلامی ۱۳۷۰ نیز برای تحقق مسئولیت کیفری همین سن و بلوغ شرعی یا عدم آن، ملاک مسئولیت کیفری شناخته می شود. قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ می توان تغییراتی را از لحاظ سنی که به نظر می رسد با عنایت به کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ و الحاق ایران به آن است مشاهده نمود. همین قانون برای اولین بار در کنار واژه اطفال، نوجوانی را نیز به کار برده است. در کنوانسیون حقوق کودک، کودک به هر انسانی که زیر هجده سال تمام باشد، گفته می شود؛ مگر اینکه مطابق قانون حاکم بر آن شخص سن کمتری برای رشد او مقرر شده باشد. بنابراین در نظام حقوقی ایران، منظور از طفل کسی است که به بلوغ جنسی نرسیده است و ملاک تعیین بلوغ جنسی میزان سن در افراد است که در مورد پسران ۱۵ سال و در مورد دختران ۹ سال تمام است. این در حالی است که قانون قبل از انقلاب اسلامی بین سن مسئولیت کیفری در حقوق جزا و سن نکاح که موضوع حقوق مدنی بود، قائل به تفکیک بوده است. در اصطلاح حقوقی صغیر به کسی گفته می شود که از نظر سن به نمو جسمانی و روحی لازم برای زندگانی اجتماعی نرسیده است (زرگریان و شفیع، ۱۳۹۸).

کودک آزاری

دوران کودکی مهم‌ترین دوران زندگی هر انسان به شمار می‌رود؛ چرا که در این دوران شخصیت انسان شکل می‌گیرد. کودک آشنایی با هنجارها و ارزش‌های اجتماعی را در کانون خانواده یاد می‌گیرد، اگر این کانون برای کودک محیطی پراضطراب باشد؛ کودک کارایی خود را در تربیت نسلی خلاق و پویا از دست می‌دهد و باعث بروز انواع آسیب‌های اجتماعی می‌شود. یکی از این آسیب‌های اجتماعی و از جرایم در حال رشد در جوامع بشری، کودک آزاری است که به علت ویژگی‌های تاثیرگذار آن نیاز به بررسی و برنامه‌ریزی مناسب به منظور پیشگیری و کمک به رفع یا کاهش آن به شدت احساس می‌شود (فخار، ۱۳۹۷). کودک آزاری عبارت است از آسیب رسانیدن به سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه و بهزیستی کودک به دست والدین یا افرادی که نسبت به او مسئول هستند. به عبارت دیگر کودک آزاری نوعی صدمه رساندن ظالمانه به کودک و هر نوع اذیت و آزار جسمی و روانی کودک است. بنابراین کودک آزاری منحصرًا شامل اعمال جسمی نیست؛ بلکه علاوه بر آن در برگیرنده کلیه رفتارهای ستمگرانه با کودک است که براساس قانون ممنوع می‌باشد (حسینی‌نیا، ۱۳۹۵). بر اساس گزارش وزارت فرهنگ و ارشاد رسیدگی در سال ۱۳۸۴، از هر ۸۰۰۰ خشونت خانگی، ۱۰۰۰ مورد آن مربوط به کودک آزاری بوده است. بدین ترتیب این وزارتخانه کودک آزاری را در ایران در مرحله هشدار دانسته است. کارشناسان در بهترین حالت معتقدند که از هر ۱۰ کودک یک نفر مورد اذیت و آزار قرار می‌گیرد (مفاخری باشماق و همکاران، ۱۳۹۷). بنابر گزارش ۲۰۱۴ یونیسف، آمریکا در مقایسه با کشورهای اروپایی بیشترین درصد کودک آزاری را دارد (فینکله و سیسکین، ۲۰۱۵). در توضیحی دیگر کودک آزاری از دو واژه کودک و آزار به اضافه «ی» مصدر ساز تشکیل شده است. در لغت، هر نوع فعل یا ترک فعل عمدی آسیب‌رسان به کودک عنوان کودک آزاری به خود می‌گیرد. این واژه در معنای وسیع خود، تجاوز به حقوق قانونی کودک است. کودک آزاری طیف وسیعی از رفتارهای آسیب‌رسان را شامل برآورده نکردن نیازهای اولیه کودک، غفلت از مراقبت‌های بهداشتی، فقدان رشد کافی، تنبیه و بدرفتاری فیزیکی، سوء استفاده جنسی و سوء رفتار هیجانی و آزار روانی در بر می‌گیرد. طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی، کودک آزاری عبارت است از آسیب با تهدید سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه و بهزیستی کودک، به دست والدین یا افرادی که نسبت به او مسئول هستند. در اصطلاح متخصصان امر، هرگونه رفتاری که مشتمل بر آزار جسمی یا سوء استفاده جنسی با بی‌توجهی به کودک و نیازهای اساسی افراد و آزار عاطفی باشد، کودک آزاری تلقی می‌شود. کودک آزاری یک مسأله فرهنگی اجتماعی است که معمولاً چندین عامل با هم در بروز آن نقش دارند. مطالعات نشان می‌دهد که به طور کلی سه گروه از کودکان بیش از دیگران در معرض کودک آزاری قرار می‌گیرند؛ کودکان غیر نرمال، کودکان دشوار و کودکان طرد شده. در یک تعریف کلی می‌توان گفت کودک آزاری عبارت است از هرگونه رفتار یا کوتاهی در انجام عملی که سلامت جسمی، روانی و رشد کودک را به مخاطره اندازد. کودکان به علت ویژگی‌هایی که از نظر سنی دارند، بسیار آسیب‌پذیر هستند و نیاز به حمایت و مراقبت ما دارند؛ اما گاهی بزرگسالان به دلایل مختلف به جای حمایت و مواظبت از کودکان آنان را مورد آزار قرار می‌دهند (زرگریان و شفیعی، ۱۳۹۸).

در معنای جرم‌شناسی

در حقیقت هر جایی که کودک نتواند از امکانات شایسته رشد خود برخوردار باشد، به طور ضمنی مورد کودک آزاری قرار گرفته است. سوء استفاده از کودکان به شکل استثمار کودکان در هر زمینه و بی‌توجهی به کودکان به هر صورت کودک آزاری محسوب می‌شود. در یک جمع‌بندی باید گفت هر نوع کوتاهی و غفلت و یا ارتکاب هر نوع عملی که به نحوی به بهداشت و سلامت روانی و جسمانی کودک خطری برساند یا در آن خدشه وارد و مانع از رشد بهنجاری وی شود، کودک آزاری قلمداد

می‌شود. طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی، کودک آزاری عبارتست از آسیب یا تهدید سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه و بهزیستی کودک به دست والدین و یا افرادی که نسبت به او مسئول هستند. کودک آزاری یا سوء رفتار با کودکان تمام اشکال آزار جسمی و یا عاطفی، آزار جنسی و بهره‌کشی را در بر می‌گیرد که منجر به ایراد آسیب‌های بالفعل یا بالقوه بر سلامتی، بقاء، رشد یا مقام و منزلت کودک می‌شود و در حیطه یک رابطه مسئولیت، اعتماد و یا اعمال و اختیارات فرد صورت می‌پذیرد. تعاریف متعددی در زمینه کودک آزاری ارائه گردیده که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: هرگونه آسیب جسمی یا روحی، سوء استفاده جنسی یا بهره‌کشی و عدم رسیدگی به نیازهای اساسی افراد زیر هجده سال توسط دیگر افراد و به عبارتی که غیرتصادفی نباشد، کودک آزاری تلقی می‌گردد.

در معنای حقوقی

در اصطلاح حقوقی حقوق ایران، تنها جایی که به تعریف کودک آزاری اشاره شده است، ماده ۲ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ می‌باشد که اظهار می‌دارد: هر نوع اذیت و کودکان و نوجوانان که موجب می‌شود به آنان صدمه جسمانی یا روانی و اخلاقی وارد و سلامت جسم یا روان آنان را به مخاطره اندازد، ممنوع است. همچنین مواد ۳ و ۴ قانون مذکور، هر گونه صدمه و اذیت و آزار و شکنجه جسمی و روحی کودکان و نادیده گرفتن عمدی سلامت بهداشت روانی و جسمی و ممانعت از تحصیل آنان، هرگونه خرید، فروش، بهره‌کشی و به کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف از قبیل قاچاق و غیره را دانسته است؛ که هر یک از موارد فوق می‌تواند از مصاد مصادیق کودک آزاری باشد. بنابراین، مواد فوق مؤید این امر است که کودک آزاری در حقوق ایران به طور جامع تعریف نشده است و فقط قانون حمایت از کودکان و نوجوانان که تنها قانونی است که در جهت حمایت از اطفال بزه‌دیده در کشور ما وضع شده، به ذکر انواعی از آزار و اذیت کودکان پرداخته و آن‌ها را ممنوع ساخته است. به نظر می‌رسد با توجه به تعاریف اصطلاحی، می‌توان این تعریف را از کودک آزاری ارائه نمود؛ کودک آزاری عبارت است از هرگونه فعل یا ترک فعلی که باعث آزار جسمی و روحی کودک می‌شود؛ این مسئله تنها مختص یک قشر خاص یا طبقه خاصی از جامعه نیست، بلکه شامل تمام اقشار جامعه می‌شود. محروم کردن کودک از رفتن به مدرسه، زندانی کردن او برای مدتی طولانی در انبار یا حمام خانه و غذا ندادن به او از اشکال کودک آزاری محسوب می‌شود (قاراخانی دهسرخ، ۱۳۹۹).

انواع کودک آزاری

آزار جنسی کودک

پدوفیلی به عنوان زشت‌ترین، فجیع‌ترین و جنجالی‌ترین مسایل مربوطه حقوق جزا به خصوص در جرایم علیه اطفال می‌باشد. پدوفیلی (Pedophilic) از ریشه (pedophili) در حقوق روم و از دو کلمه pedo به معنای بچه و philia به معنی دوست داشتن یا عشق ورزیدن از زبان لاتین نشأت گرفته است و در اصطلاح حقوقی به سوء استفاده جنسی از اطفال تلقی می‌گردد و در حقوق بین‌المللی جزایی از پروفیلی به لذتی که یک شخص بزرگسال از داشتن روابط جنسی با کودکان اعم از پسر یا دختر می‌برد، تعبیر گردیده است (رضائی، ۱۴۰۰).

آزار جسمی کودک

به طور کلی کودک آزاری جسمی، آسیبی است که مواردی چون ضربه زدن، داغ کردن، آسیب رساندن به سر، شکستگی، آسیب‌های درونی، زخمی کردن و یا هر شیوه دیگر از آسیب جسمانی را شامل می‌شود. کبودی و شکستگی استخوان از شایع‌ترین کودک آزاری هاست (حبیبی و گوهری مقدم، ۱۳۹۶). کودک آزاری جسمی، اولین نوع کودک آزاری است که بیشتر در خانواده‌های فقیر و در معرض از هم‌پاشیدگی اتفاق می‌افتد. کار پیش از موعد کودکان در مزرعه و کارگاه‌های زیرزمینی و خیابان‌ها پیش از پانزده سالگی و نیز کودک ربایی که به منظور انتقام از والدین و یا باج‌خواهی مالی صورت می‌گیرد، از مصادیق عمده کودک آزاری جسمی در تمام کشورهای جهان است (مشرفیان دهکردی، ۱۳۹۶).

کودک آزاری عاطفی

کودک آزاری عاطفی عبارت از هر نوع کوتاهی و سهل‌انگاری در رفتار اشخاصی است که به نحوی با سلامت روانی و عاطفی و همچنین اجتماعی کردن کودک سر و کار دارند. آزار و اذیت روانی می‌تواند واجد اثرات منفی روان‌پزشکی یا روان‌شناسی بیش از آزار و اذیت جسمی باشد. سوء استفاده عاطفی یا روانی شامل هرگونه آزار شفاهی شامل توهین، انتقاد، تمسخر، تحقیر، تقاضای غیرمعقول از کودک و خارج از توان اوست. کودک آزاری عاطفی به معنای قصور در فراهم نمودن محیط حمایتی مناسب برای رشد می‌باشد. چنین محیطی شامل مجموعه تعلقات و وابستگی‌های ابتدایی می‌شود که بر مبنای آن‌ها کودک این امکان را کسب می‌نماید تا شایستگی‌های عاطفی و اجتماعی‌اش را متناسب با استعدادها و توانایی‌های بالقوه خود در جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند، بروز دهد. رفتارهایی که نسبت به کودک صورت می‌گیرد و منجر به ورود آسیب به سلامت و رشد جسمی و روانی، روحی و اخلاقی یا اجتماعی او می‌گردد، یا احتمال بروز چنین آسیب‌هایی را ایجاد می‌نماید، در زمره آزار عاطفی قرار می‌گیرد (زرگریان و شفيعی، ۱۳۹۸).

کودک آزاری مبتنی بر غفلت و بی‌مبالاتی

بی‌توجهی و کوتاهی در فراهم نمودن لوازم رشد کودک در کلیه حوزه‌های سلامتی، آموزش، رشد عاطفی، تغذیه، مسکن و شرایط زندگی امن در حیطه منابعی که در اختیار والدین قرار دارد و منجر به بروز آسیب به سلامتی یا رشد جسمی، روحی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی کودک می‌گردد و همچنین قصور در نگهداری و مواظبت کامل و حمایت از کودکان در برابر آسیب‌ها تا جایی که امکان‌پذیر است، کودک آزاری مبتنی بر غفلت و بی‌مبالاتی محسوب می‌شود (زرگریان و شفيعی، ۱۳۹۸).

پیشینه تحقیق

خاطری و همکاران (۱۴۰۲) در مطالعه‌ای با عنوان بازخوانی انتقادی نسبت به نسیان مقنن در جرم‌انگاری بارزترین اشکال کودک آزاری در رویکرد جدید قانونگذاری دریافتند که علی‌رغم آنکه قانونگذار ایران در سال ۱۳۸۱ به موجب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، به طور ویژه، کودک آزاری جسمی را در کنار کودک آزاری عاطفی و روانی، جرم‌انگاری و قابل مجازات دانسته بود، در اصلاحات اخیر، با وجود جبران برخی از کاستی‌های قانون سابق و پرداختن به موضوعاتی چون، کودک آزاری

جنسی و کودک آزاری ناشی از غفلت؛ لکن به طور کلی بارزترین شکل کودک آزاری، یعنی کودک آزاری جسمی و کودک آزاری روحی را به طاق نسیان سپرد و این موضوع مهم، از مصادیق و دایره شمول جرم‌انگاری کودک آزاری، در قانون ایران، در کمال ناباوری حذف و کاملاً از دید قانونگذار نادیده گرفته شد. لازمه رفع این نقصان، اصلاح مجدد قانون است.

نتایج پژوهش سیدی بنابی و ولی‌نژاد (۱۴۰۰) تحت عنوان نقش دولت در برابر کودک آزاری در حقوق موضوعه ایران حاکی از آن است که دولت با انجام برخی رفتارهای و همچنین با ترک برخی رفتارها همچون مسامحه در پرداختن به پدیده کودک آزاری، اتخاذ سیاست‌های تشدیدکننده وقوع کودک آزاری، مشروعیت رفتارهای آزاردهنده نسبت به کودکان، امتناع آگاهانه از مداخله در برخی از جنبه‌های کودک آزاری، ورود در چرخه رفتارهای آزاردهنده نسبت به کودکان موجب ایجاد و یا تشدید کودک آزاری می‌شود، دولت می‌تواند با اتخاذ تدابیری همچون آموزش و اطلاع‌رسانی شفاف و فراگیر در حوزه‌های مرتبط با کودکان، تهیه و تنظیم نظام جامع پیشگیری از وقوع کودک آزاری، تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط با وضعیت اطفال در معرض خطر، حمایت از بزه‌دیدگی کودکان از کودک آزاری جلوگیری کند. همچنین با توجه به اینکه قوانین مصوب، نقش مهمی در ایجاد و یا تثبیت نگرش‌ها و جهت‌گیری‌های نادرست دارند، قوانین نباید حاوی آموزه‌ها و داده‌های غیرانسانی و خلاف قواعد حقوق بشری باشند که این امر نیز باید مورد توجه قانون‌گذار قرار بگیرد.

خزاعلی و جمشیدی (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان بررسی علل قابل پیشگیری کودک آزاری مراجعان به سازمان پزشکی قانونی اهواز دریافتند که وقوع کودک آزاری به تفکیک جنسیت کودک تفاوتی را نشان نداد و سطح رفاهی و اقتصادی پایین، سطح تحصیلات پایین، داشتن ناپدری یا نامادری و اعتیاد والدین از ریسک فاکتورهای بروز کودک آزاری بودند. همچنین میزان بالای کودک آزاری جسمی و جنسی در این مطالعه بسیار نگران‌کننده است.

در پژوهش شمشیری (۱۳۹۹) تحت عنوان بررسی حقوقی کودک آزاری در حقوق ایران و مستندات بین‌المللی با توجه به بررسی‌های انجام شده می‌توان نتیجه گرفت که سیاست کیفری ایران نسبت به جرایم علیه آزادی و تمامیت معنوی کودکان، در چهار جنبه‌ی آدم ربایی و مخفی کردن طفل، تعویض طفل، سوء استفاده از کودکان برای تکیه‌گری و سوء استفاده از کودکان در کار مورد توجه قرار گرفته است. در مورد اسناد بین‌المللی، که اهمیت جایگاه و نقش کودکان سبب توجه روز افزون به آنان شده است. در چند دهه‌ی اخیر بسیاری از اسناد و اجلاس‌های حقوق بشری ضمناً یا مستقلاً به حقوق آن‌ها پرداخته، برای تامین مصالح علیه کودکان، تکالیف و تعهداتی بر دوش دولت‌ها و خانواده‌ها نهاده‌اند.

نتایج تحقیق اکبری و حجازی (۱۳۹۹) تحت عنوان سیاست کیفری ایران در قبال کودک آزاری جنسی در پرتو قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ حاکی از آن است که قانون‌گذار ایران به موازات اسناد بین‌المللی تلاش کرده است به تطبیق قوانین خود با کنوانسیون‌های بین‌المللی از جمله کنوانسیون حقوق کودک بپردازد. علی‌رغم اینکه مقنن در اسفند سال ۱۳۷۲ به کنوانسیون فوق‌الشاره پیوسته است اما در بسیاری از جنبه‌های قوانین اطفال و نوجوانان نظام داخلی با خلاهایی همراه بوده است. در سال ۱۳۹۹ با تصویب قانون جدید حمایت از اطفال و نوجوانان قانون ضمن تعریف و روشن‌نمایی بسیاری از اصطلاحات این حوزه، به تعیین مجازات برای کودک آزاری جنسی در مصادیق و شرایط مختلف پرداخت که یکی از نقاط عطف در حمایت کیفری از کودکان محسوب می‌گردد.

روش تحقیق

این مطالعه به این سبب که به تحلیل جرایم مربوط به کودک آزاری در قانون آیین دادرسی کیفری می‌پردازد، جزء تحقیقات کاربردی است که با روش تجزیه و تحلیل کتابخانه‌ای-مروری مبنی بر شیوه توصیفی با بررسی یافته‌های منتخب از مقالات پذیرفته شده در مجلات و همایش‌های معتبر، پایان‌نامه‌ها و پایگاه‌های الکترونیکی از جمله سایت‌های مگیران، ایران‌داک، سیویلیکا و پژوهشگاه علوم انسانی انجام گرفته است.

یافته‌ها

قوانین کیفری ایران درباره حقوق کودکان

با عنایت به تعاریفی که از کودک در فقه اسلامی ارائه شده است، کودک و یا کودکان دارای حقوقی هستند که نیازمند مراقبت و حفاظت بوده و یا نیازمند شرایطی هستند که بتوانند استعدادها و توانایی‌های خود را شکوفا سازند. در قانون داخلی از دیرباز به تدوین قوانین و مقررات کیفری خاص در ارتباط با کودکان توجه نشان داده شد. از منظر حقوقی و تدوین قوانین باید گفت که قانون مجازات اسلامی که برای نخستین بار در سال ۱۳۶۱ به تصویب رسید، مشتمل بر ۴۱ ماده و هشت فصل بود که در این میان تنها یک بند به جرایم کودکان و نوجوانان (اطفال) تخصیص یافته بود. اما همین ماده که شامل سه تبصره نیز هست، از اهمیت حقوقی خاصی در میان مقررات کیفری کودک و نوجوان برخوردار است. این ماده نشان می‌دهد که در مورد طفل (در اینجا کودکی که به حد بلوغ شرعی ترسیده باشد) در صورتی که مرتکب جرمی گردد، هیچگونه مسؤولیت کیفری متصور نیست. از این حیث می‌توان در این قانون نشانه‌هایی از حرکت به سمت حقوق انسان‌گرایانه و توجه بیشتر به مسائل انسانی در عرصه مجازات را مشاهده نمود. دومین قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۶۲ به تصویب رسید. در این قانون نسبت به قانون مجازات اسلامی اول، توجه بیشتری به مسائل حقوقی کودک و نوجوان گردیده است؛ به نحوی که از بین ۱۵۹ ماده این قانون، سه ماده شامل مواد شماره ۹۷ تا ۹۹ به مسائل کیفری کودک و نوجوان پرداخته است. بعدها در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۸۱ بحث کودک آزاری به طور ویژه مورد توجه قرار گرفت و این تعریف مطرح شد هرگونه اذیت و آزار کودکان و نوجوانان که باعث شود به آنان صدمه جسمانی یا روانی و اخلاقی وارد شود و سلامت جسم یا روان آنان را مخاطره بیندازد، ممنوع است. ضمن اینکه قانون‌گذار در همین ماده مصادیق کودک آزاری را شامل آزار جنسی توسط محارم یا با عنف، آزار جنسی غیرتماسی، بهره‌کشی جنسی، در دسترس قرار دادن یا ارائه محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل به طفل یا نوجوان؛ استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل، واردات، صادرات، تکثیر، انتشار، عرضه و معامله محتوای مستهجن دانسته است.

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، از جمله مهم‌ترین قانون مجازاتی است که در آن به مقررات کیفری در خصوص کودکان اختصاص یافته است. در این قانون رویکرد حمایت از حقوق کودک و نوجوان جای خود را به رویکردی داده است که توجه خود را به جرایم اطفال معطوف نموده است. این قانون به مجازات جرایم اطفال مربوط است. اما مهم‌تر از همه قانون خاص مربوط به کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ است که با عنوان قانون حمایت از کودک و نوجوان شناخته می‌شود. این قانون به طور کامل به مسأله حمایت از حقوق کودک و نوجوان تخصیص یافته است؛ یعنی شکلی از قانون‌گذاری متفاوت و ویژه برای کودکان را شامل می‌شود. این قانون دارای ۵۰ ماده است و نسبت به قوانین حمایت از کودکان و نوجوانان، تغییرات و اصلاحاتی داشته

است. در این قانون سعی شده است که برخی مفاهیم مهم و اساسی مجدد باز تعریف شده و مبنای قانون‌گذاری مجدد قرار گیرد. اصلاحات صورت گرفته در قانون مصوب ۱۳۹۹، به شرح زیر بوده‌اند:

طفل؛ هر فرد که به سن بلوغ شرعی نرسیده است.

نوجوان؛ هر فرد زیر هجده سال کامل شمسی که به سن

بلوغ شرعی رسیده است.

بی‌توجهی و سهل‌انگاری؛ کوتاهی در انجام تکالیفی از قبیل تأمین نیازهای اساسی و ضروری طفل و نوجوان یا وظایف مربوط به حضانت، ولایت، قیمومت، وصایت، سرپرستی، تربیت، نظارت یا مراقبت از آنان توسط والدین والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی یا هر شخصی که مکلف به آن است.

سوء رفتار؛ هرگونه فعل یا ترک فعل عمدی که سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی طفل و نوجوان را در معرض خطر و آسیب قرار دهد؛ از قبیل ضرب و جرح، محبوس کردن، سوء استفاده جنسی، توهین یا تهدید نسبت به طفل یا نوجوان در صورتی که جنبه تادیبی نداشته باشد یا قرار دادن او در شرایط سخت و غیرمعارف و یا خودداری از کمک به وی.

بهره‌کشی اقتصادی؛ به کارگیری غیرقانونی طفل و نوجوان

و یا وادار کردن یا گماردن او به کار یا خدمتی که از لحاظ جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی با نظر به وضعیت طفل و نوجوان برای وی مضر یا خطرناک باشد.

معامله؛ خرید و فروش یا هرگونه اقدام غیرقانونی که به موجب آن طفل یا نوجوان در ازای پرداخت وجه یا امتیاز و سایر موارد در اختیار دیگری قرار می‌گیرد.

فحشاء؛ هرگونه به‌کارگیری و یا وادار کردن طفل و نوجوان

در فعالیت‌های جنسی برای خود یا دیگری.

خطر شدید و قریب الوقوع؛ وضعیتی که حیات یا سلامت جسمی یا روانی طفل و نوجوان به شدت تهدید و در معرض آسیب قرار گیرد به نحوی که مداخله فوری و چاره‌جویی را ایجاب نماید.

موارد اخیر به معنای آن است که در صورت مواجهه کودک با چنین اعمالی از سوی والدین به معنای کودک آزاری بوده و مستوجب پیگرد قانونی است. با این حال درباره کودک آزاری از منظر حقوقی باید گفت که قوانین داخلی بیشتر بر آزار کودک به شیوه عینی و جسمانی تمرکز کرده و آنان را قابل مجازات دانسته‌اند. تنبیه بدنی که عرفاً نوعی مجازات و شامل اعمال نوعی رنج جسمانی خارجی باشد؛ اعم از چوب، شلاق، کمر بند و ترکه نازک و سیلی و غیره است و البته در طبقات اجتماعی و فرهنگی مختلف دارای مفاهیم متفاوت است. در قوانین موضوعه ما صرفاً محدود به قاعده میزان و مصلحت شده است؛ معیاری که نزد خانواده‌های مختلف حدود و ثغور متفاوتی می‌تواند بیابد. حتی قانون مدنی نیز در ماده ۱۱۷۹ اعمال تنبیه توسط والدین را خارج از حدود تأدیب متعارف با توجه به شرایط کودک ممنوع اعلام کرده است (حسین مردی و همکاران، ۱۴۰۲).

جرایم شناختی انواع کودک آزاری

کودک آزاری جسمی

کودک آزار جسمی، کسی است که به شکل عمدی مرتکب رفتاری می‌شود که منجر به صدمه یا صدمات بدنی، اعم از نقص عضو و یا قطع عضو و یا نقص در منفعت اعضاء و یا حتی فوت کودک می‌گردد. انواع صدمات به انسان در قانون مجازات اسلامی همراه با میزان دیه و ارش آن‌ها، عموماً بدون لحاظ سن افراد معین شده است. از ماده ۲۸۹ این قانون تا ماده ۷۲۸ آن که در سال ۱۳۹۲ اصلاح شده، به انواع رفتارهای مستوجب قصاص یا دیه و یا حبس تعزیری پرداخته است. به موجب ماده ۲۸۹ قانون مذکور هرگونه صدمه منجر به فوت و یا مادون آن، اعم از آنکه عمدی یا غیرعمدی یا خطای محض باشد، در زمره جنایت قرار گرفته است. در صورتی که در قتل عمدی قاتل به هر دلیل قصاص نشود، مطابق ماده ۶۱۲ قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵ دادگاه می‌تواند برای مرتکب مجازات، حبس سه تا ده سال را تعیین نماید و در خصوص سایر صدمات عمدی، دادگاه می‌تواند مطابق ماده ۶۱۴ این قانون که در سال ۱۳۹۹ اصلاح شده مجازات حبس شش ماه تا دو سال (حبس درجه شش) را مقرر نماید. آزار جسمی کودک طیف وسیعی دارد، کتک زدن، نیشگون گرفتن، تکان‌های شدید به کودک، سیلی زدن، داغ کردن، گاز گرفتن و غیره همگی از عواملی است که گاهی از موارد حتی منجر به فوت کودک می‌گردد. گاهی آثار شکنجه تا ابد بر بدن کودک باقی خواهد ماند. ممکن است نوزادی که زیاد گریه کند، بر اثر تکان‌های شدیدی که مادر یا پرستار به او وارد می‌کند جان بسپارد. در قانون ما اقدامات والدین برای تنبیه و ادب نمودن فرزند خود در حد متعارف، کودک آزاری محسوب نمی‌شود. مطابق بند ت ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲، اقدامات والدین و اولیای قانونی و سرپرستان صغار و مجانی که به منظور تادیب یا حفاظت آن‌ها انجام می‌شود، مشروط بر اینکه اقدامات مذکور در حد متعارف و حدود شرعی تأدیب و محافظت باشد، جرم محسوب نمی‌شود. در ۱۱۷۹ قانون مدنی نیز قید شده که ابوبین حق تنبیه طفل خود را دارند ولی به استناد این حق نمی‌توانند طفل خود را خارج از حدود، تأدیب نمایند. در خصوص حد و حدود متعارف تأدیب، اختلاف نظر زیاد است و حتی به نسبت عرف محل و خانواده‌ها متفاوت است. دلیل این امر را باید در این دانست که هیچ معیار بین‌المللی برای تربیت کودک وجود ندارد. کودک آزاری جسمی تا سال ۱۳۸۱ وارد قوانین کیفری ایران نشده بود و تا این سال هرگونه کودک آزاری جسمی و شکنجه نسبت به کودکان واکنشی همانند جرایم ارتكابی بزرگسالان در پی داشت. در سال ۱۳۸۱ با تصویب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در نه ماده، کودک آزاری جسمی در کنار کودک آزاری روحی و روانی جرم‌انگاری شد. به موجب ماده ۲ این قانون هرگونه صدمه و اذیت و آزار و شکنجه جسمی و روحی کودکان و ناپدیده گرفتن عمدی سلامت و بهداشت روانی و جسمی و ممانعت از تحصیل آنان ممنوع و مرتکب به سه ماه و یک روز تا شش ماه حبس و یا تا ده میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌گردید. البته این میزان مجازات تعیین شده نیز با اعمال قاعده تعدد معنوی جرم و اعمال مجازات اشد، عملاً باعث شده بود تا دادگاه‌ها همان مجازات مقرر برای جنبه عمومی صدمات را که در قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵ مقرر شده بود اعمال و با توجه به اندک بودن مجازات تعیین شده در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در سال ۱۳۹۹ و به نمی‌رسید. شاید بتوان گفت که قانون مذکور متروک مانده بود. با تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در سال ۱۳۹۹ و به موجب بند یک ماده ۵۱ قانون مذکور، به صراحت، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان سال ۱۳۸۱ ملغی گردید. در بررسی قانون جدیدالتصویب ملاحظه می‌شود که به موجب بند ت از ماده یک این قانون کلمه سوء رفتار به این شکل تعریف شده است: هرگونه فعل یا ترک فعل عمدی که سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی طفل و نوجوان را در معرض خطر و آسیب قراردهد؛ از قبیل ضرب و جرح، محبوس کردن، سوء استفاده جنسی، توهین یا تهدید نسبت به طفل یا نوجوان، در صورتی که جنبه تأدیبی نداشته باشد یا قراردادن او در شرایط سخت و غیرمتعارف و یا خودداری از کمک به وی.

کودک آزاری عاطفی یا روحی - روانی

سوء استفاده عاطفی، که گاهی اوقات سوء استفاده روانشناختی نیز نامیده می‌شود، الگویی از رفتار است که به احساس ارزش در کودک آسیب می‌رساند و بر رشد عاطفی او تأثیر منفی می‌گذارد. زمانی که کودک را تهدید تحقیر و کوچک کنید، شرایط روحی برای کودک سخت می‌شود. در کودک آزاری روحی، همچنین ممکن است کودک را طرد کنند، نامش را درگیر کرده و به او توهین کنند. هر نوع شکنجه روحی، تهدید به ضررهای جسمی؛ اهانت، تحقیر، سرزنش، جیغ و داد، فریاد زدن، طعنه، ریشخند، گرسنه نگهداشتن، در معرض خطر شدید و قریب الوقوع قرار دادن، از مصادیق کودک آزاری روانی و عاطفی محسوب می‌شوند. مطابق بند ذ ماده یک قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹، خطر شدید و قریب الوقوع وضعیتی است که حیات یا سلامت جسمی یا روانی طفل و نوجوان به شدت تهدید و در معرض آسیب قرار گیرد، به نحوی که مداخله فوری و چاره‌جویی را ایجاب نماید. فشار بیش از حد به کودک برای دستیابی به انتظارات بسیار بالا، تشویق و یا آموزش رفتارهای ناسالم و نادرست، در معرض خشونت‌های خانگی، مشاجره و دعوای خانوادگی قرار دادن کودک، نیز از مصادیق دیگر کودک آزاری عاطفی محسوب می‌شوند. همچنین سوء استفاده عاطفی به مواردی چون سرزنش کردن، سرکوب کردن، فرق گذاشتن بین کودکان از طرف مراقبان نیز اطلاق می‌شود. سوء استفاده عاطفی به صورت بدرفتاری کلامی، بی‌توجهی عاطفی و ایجاد ترس و وحشت در کودکان و بدرفتاری روانی یا کلامی شامل هر نوع برخوردی با کودک یا نوجوان است که به او احساس بی‌ارزشی، دوست نداشتنی، ناخواسته، خطرناک، بد و ناقص بودن را انتقال دهد. در خصوص وضعیت جرم انگاری کودک آزاری روحی و عاطفی همانطور که ذکر شد، این نوع از مصادیق کودک آزاری نیز در قانون جدید حمایت از اطفال و نوجوانان سال ۱۳۹۹ مهمل گذاشته شد و همانند کودک آزاری جسمی، مورد بی‌توجهی و غفلت قانون‌گذار قرار گرفت، بطوریکه هم اکنون در هیچ یک از قوانین کشور ما کودک آزاری روحی، در لیست عناوین مجرمانه قرار نمی‌گیرد. این در حالی است که شایسته بود برای هر دو نوع کودک آزاری جسمی و کودک آزاری روحی، مجازاتی فراتر از مجازات تعیین شده برای سایر صور کودک آزاری و نیز مجازات مقرر شده برای حمایت از افراد بزرگسال مقرر می‌شد.

کودک آزاری جنسی

کودک آزاری جنسی در قانون سال ۱۳۸۱ جرم‌انگاری نشده بود، لکن در یک نوآوری در سال ۱۳۹۹ به موجب ماده ۱۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مقرر شد که هرکس نسبت به طفل یا نوجوان، مرتکب آزار یا سوء استفاده جنسی شود، در صورتی که مشمول مجازات حد نباشد، با در نظر گرفتن شرایطی مانند وضعیت بزه‌دیده، شرایط مرتکب و آثار جرم، به ترتیب زیر مجازات می‌شود:

آزار جنسی تماسی توسط محارم یا با عنف، به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی؛ سایر آزارهای جنسی تماسی به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی؛ آزار جنسی غیرتماسی توسط محارم یا با عنف، به یکی از مجازات‌های درجه هفت قانون مجازات اسلامی؛ سایر آزارهای جنسی غیرتماسی به یکی از مجازات‌های درجه هشت قانون مجازات اسلامی؛ بهره‌کشی جنسی از طفل و نوجوان از طریق عرضه، در اختیار گرفتن، وادار یا اجیر کردن برای هرزه‌نگاری یا سوء استفاده جنسی به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی؛ در دسترس قراردادن یا ارائه محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل به طفل یا نوجوان، به یک یا چند مجازات درجه هشت قانون مجازات اسلامی؛ استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل حسب مورد به میانگین حداقل و حداکثر تا حداکثر

مجازات مقرر در قانون مربوط؛ واردات صادرات، تکثیر، انتشار، عرضه، معامله یا بارگذاری محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل که در آن‌ها از اطفال و نوجوانان بهره‌گیری شده و یا حمل و نگهداری آن‌ها، به یکی از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی و برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع به یکی از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی. بدین ترتیب در قانون جدید، تمامی حالات و وضعیت‌های کودک آزاری جنسی که دارای مجازات تعزیری می‌باشد، مقرر و همچنین سایر فعالیت‌های سمعی و بصری که مبتنی بر یک نوع سوء استفاده جنسی از شخص زیر ۱۸ سال با موضوعات مبتذل و مستهجن باشد، جرم‌انگاری و یا قوانین قبلی در این زمینه تکمیل و منسجم‌تر گردید.

کودک آزاری ناشی از غفلت و سهل‌انگاری

به موجب ماده ۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان سال ۱۳۹۹، هرگاه در اثر بی‌توجهی و سهل‌انگاری اشخاص غیر از والدین نسبت به اطفال و نوجوانان نتایج زیر واقع شود، مقصر علاوه بر پرداخت دیه به شرح زیر مجازات می‌شود؛

الف) فوت طفل یا نوجوان حسب مورد به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی.

ب) فقدان یکی از حواس یا منافع قطع نقص یا از کارافتادگی عضو، زوال عقل یا بروز بیماری صعب‌العلاج یا دائمی جسمی یا روانی و یا ایراد جراحت از نوع جائفه یا بالاتر، حسب مورد به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی.

پ) نقصان یکی از حواس یا منافع شکستگی استخوان یا دیگر اعضاء و یا بروز بیماری روانی به مجازات حبس درجه هفت قانون مجازات اسلامی.

ت) جراحت سر و صورت و یا گردن در صورت عدم شمول هر یک از بندهای (ب) و (پ) به مجازات حبس درجه هشت قانون مجازات اسلامی.

ث) آزار جنسی ناشی از بی‌توجهی و سهل‌انگاری شدید و مستمر حسب مورد به یکی از مجازات‌های درجه هشت قانون مجازات اسلامی.

تبصره، هرگاه بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین منجر به نتایج موضوع این ماده شود؛ حسب مورد به مجازات تا حداقل مندرج در بندهای فوق محکوم می‌شوند. در خصوص بند «ت» این ماده در صورتی والدین مشمول حکم این تبصره می‌شوند که اقدامات لازم برای جلوگیری از صدمه را انجام نداده باشند و صدمه مستند به آن‌ها باشد. بدین ترتیب قانون‌گذار برای اولین بار با تفکیک بین اقدامات والدین با غیروالدین کودک آزاری ناشی از بی‌توجهی و سهل‌انگاری را جرم‌انگاری نمود؛ این در حالی است که این وضعیت نسبت به بزرگسالان غالباً به جز دیه، فاقد مجازات کیفری دیگری است.

کودک آزاری ساختاری

بهره‌کشی اقتصادی یا استثمار تجاری هم یک نوع کودک آزاری محسوب می‌شود. در حوزه اقتصادی، بکارگیری کودکان زیر سن قانونی کار، نمونه بارز کودک آزاری ساختاری است. کار کودک از این نظر آزار محسوب می‌شود که مانع دستیابی او به

حقوق اساسی وی از جمله آموزش، بهداشت، سلامت، بازی و شادی است. در واقع کار اجباری کودک از سوی پدر و مادر صورت نمی‌گیرد بلکه شرایط نامناسب اقتصادی جامعه که محصول ساختار اقتصادی است، کار اجباری را به وی تحمیل می‌کند. از منظر قضایی نیز می‌توان پی برد که افتراقی نشدن دادرسی‌های کیفری در خصوص اطفال و نوجوانان بزهکار و حتی اطفال و نوجوانان بزه‌دیده نیز به یک نوع کودک آزاری ساختاری منجر می‌شود؛ امری که سال‌هاست جهت تفکیک دادرسی بزرگسالان از دادرسی کودکان در نظام‌های قضایی مختلف تلاش گردیده تا در کلیه فرایندهای دادرسی‌های کیفری، محقق گردد. در رویکرد جدید حمایتی، مصادیقی از کودک آزاری ساختاری در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان سال ۱۳۹۹ در ماده ۷ (جرم امتناع از فراهم نمودن وسایل تحصیل و یا جلوگیری از تحصیل) و ماده ۸ (جرم ایجاد موجبات فرار از خانه و مدرسه و ترک تحصیل) و ماده ۱۱ (جرم معامله و خرید و فروش طفل یا نوجوان) و ماده ۱۲ (جرم قاچاق اطفال و نوجوانان) و ماده ۱۳ (جرم قاچاق اعضاء و جوارح طفل یا نوجوان) و ماده ۱۴ (تسهیل و فراهم کردن موجبات خودکشی طفل یا نوجوان) و ماده ۱۵ (بهره‌کشی اقتصادی)، جرم‌انگاری شده است. علاوه بر آنچه در خصوص کودک آزاری در این نوشتار ملاحظه شد، در برخی از فصل‌های مربوط به تعیین جرایم و مجازات‌ها در قانون مجازات اسلامی و یا سایر قوانین خاص دیگر، برخی از رفتارهای خطرناک علیه کودکان، جرم‌انگاری و یا در مجازات تعیین شده برای آن جرم نسبت به بزرگسالان مجازات شدیدتری مقرر شده است. در این خصوص می‌توان به ماده ۶۱۹ در مورد مزاحمت برای اطفال در معابر و یا ماده ۵۹۶ در خصوص سوءاستفاده از ضعف نفسی کودکان و یا تشدید مجازات در جرم آدم‌ربایی در ماده ۶۲۱ همگی از قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵ و یا رها کردن کودک در جایی که قادر به محافظت از خود نیست، در ماده ۶۳۳ قانون مذکور، اشاره نمود (خاطری و همکاران، ۱۴۰۲).

نقش دولت در پدیده کودک آزاری

کودک آزاری به عنوان یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی، تحت تأثیر طیف گسترده‌ای از عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار دارد. به عبارتی کودک آزاری محصول نابسامانی‌های خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی حاکم بر روابط جامعه است. یکی از مهم‌ترین ابعاد پنهان بروز پدیده کودک آزاری را می‌توان در عملکرد نامطلوب دولت مشاهده کرد. دولت زمینه‌ساز بروز رفتارهای آسیب‌رسان به اطفال و نوجوانان گردیده و یا خود به بخشی از فرایند آزار کودکان مبدل می‌شود. در سطح عملکرد نامطلوب دولت می‌توان زمینه‌های ایجاد و یا تشدید پدیده کودک آزاری را تحت پنج محور به شرح ذیل مشاهده نمود:

مسامحه در پرداختن به پدیده کودک آزاری

دولت‌ها موظف هستند سیاست‌ها و برنامه‌های لازم را در واکنش به آسیب‌ها و معضلات اجتماعی تدوین و اجرا کنند و همچنین وظیفه دارند بر اجرای سیاست و برنامه‌های مذکور نظارت داشته باشند. یک ساختار سیاست‌گذار ممکن است با عدم تصویب قوانین و مقررات لازم در سطح تقنینی، عدم به کارگیری نیروهای متخصص و کارآمد در بدنه اجرایی و یا عدم نظارت مؤثر مطالعات بر فعالیت و عملکرد نیروهای مذکور در انجام وظایف محوله، مرتکب مسامحه شود.

اتخاذ سیاست‌های تشدیدکننده وقوع کودک آزاری

اتخاذ برخی از سیاست‌ها و رویکردهای نادرست منجر به تشدید روند ارتکاب جرم کودک آزاری می‌شود. به عنوان مثال ارائه الگوی خشونت به عموم افراد جامعه از جمله این موارد است. دولت‌ها نقش بسیار مهمی در ایجاد و گسترش الگوهای اجتماعی و فرهنگی دارند. نظام‌های سیاسی و حقوقی موظف به توسعه الگوهای رفتار طبیعی و سلوک انسانی مبتنی بر ارزش‌های جهان شمول حقوق بشری هستند. دولت‌ها می‌بایست الگوهای کنترل‌پذیری که رفتارهای اجتماعی شهروندان را در چارچوب نظام حقوق شهروندی قابل پیش‌بینی می‌سازد، به اتباع جامعه به عنوان الگوی رفتار و سلوک مطلوب ارائه داده و ترویج نمایند. کشورها باید رسانه‌ها را تشویق کنند تا ارزش‌های عاری از خشونت را ترویج نمایند و از دستورالعمل‌هایی پیروی نمایند که منجر به رعایت احترام کامل به حقوق کودک در تمامی فعالیت‌ها و تولیدات رسانه‌ها گردد.

مشروعیت رفتارهای آزاردهنده نسبت به کودکان

برخی از جنبه‌های مشروعیت‌بخشی به رفتارهای آزاردهنده بر علیه کودکان با برخی از مصادیق ارائه‌ی الگوی خشونت به افراد جامعه که شرح آن گذشت، تداخل پیدا می‌کند. مانند مشروعیت‌بخشی به تنبیه بدنی کودک که در سطحی دیگر خود منجر به ترویج خشونت و ارائه الگوی رفتارهای خشونت‌بار به افراد جامعه نیز می‌شود. برخی از رفتارهای آزاردهنده که موجب آسیب به سلامت جسمی و یا روحی کودک می‌شوند، نه تنها توسط نظام سیاسی مطرود نمی‌شوند، بلکه با وضع قواعد حقوقی ویژه‌ای ارتکاب آن‌ها مجاز و یا مجازات‌های نسبتاً خفیفی برای آن‌ها در نظر گرفته شده است.

امتناع آگاهانه از مداخله در برخی از جنبه‌های کودک آزاری

در برخی موارد مراجع سیاست‌گذار (سطوح سیاسی - حقوقی) در کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته نسبت به جنبه‌های خاصی از پدیده‌ی کودک آزاری آگاهانه، سیاست سکوت و امتناع از مداخله را در پیش می‌گیرند. حفظ منافع مستقیم و غیرمستقیم دولت‌ها و همچنین کسب امتیازات مادی و یا سیاسی مانع از مداخله موثر ایشان و حمایت از کودکان آزار دیده می‌شود. به منظور اجرای سیاست، عدم مداخله و سکوت آگاهانه، شیوه‌های متعددی با توجه به ماهیت آسیب مورد نظر و سایر شرایط داخلی و بین‌المللی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

ورود دولت در چرخه رفتارهای آزاردهنده نسبت به کودکان

در برخی موارد، نظام سیاسی و ساختار حقوقی حاکم در سطح اجتماع به چرخه‌ی رفتارهای آزاردهنده نسبت به کودکان، وارد گردیده و خود به بخشی از این فرایند مبدل می‌شوند. چنین امری در دو سطح به شرح ذیل قابل بررسی می‌باشد:

ورود در چرخه رفتارهای آزاردهنده توسط مقتن: نظام تقنینی از نقشی حیاتی و اساسی در حمایت از کودکان بزه‌دیده و اصلاح و تربیت اطفال بزه‌کار برخوردار است. با این وجود در برخی موارد ساختار طراحی شده در فرایند پاسخ‌دهی به کج رفتاری‌های کودکان بزه‌کار، به گونه‌ای است که فراتر از هر گونه استاندارد و معیار به رسمیت شناخته شده بین‌المللی واکنش‌های نامناسبی را در قبال اطفال و نوجوانان بزه‌کار ارائه می‌نماید.

ورود در چرخه رفتارهای آزاردهنده توسط عوامل قضایی - اجرایی؛ دولت مردان کادر دستگاه قضایی و نیروهای پلیس بعضاً ممکن است تا با سوء استفاده از موقعیت و قدرت خود مرتکب برخی از گونه‌های کودک آزاری گردند (سیدی بنایی و ولی‌نژاد، ۱۴۰۰).

بحث و نتیجه‌گیری

در کنوانسیون حقوق کودک، کودک به هر انسانی که زیر هجده سال تمام باشد، گفته می‌شود؛ مگر اینکه مطابق قانون حاکم بر آن شخص سن کمتری برای رشد او مقرر شده باشد. بنابراین در نظام حقوقی ایران، منظور از طفل کسی است که به بلوغ جنسی نرسیده است و ملاک تعیین بلوغ جنسی میزان سن در افراد است که در مورد پسران ۱۵ سال و در مورد دختران ۹ سال تمام است. یکی از این آسیب‌های اجتماعی و از جرایم در حال رشد در جوامع بشری، کودک آزاری است که به علت ویژگی‌های تاثیرگذار آن نیاز به بررسی و برنامه‌ریزی مناسب به منظور پیشگیری و کمک به رفع یا کاهش آن به شدت احساس می‌شود. کودک آزاری عبارت است از آسیب رسانیدن به سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه و بهزیستی کودک به دست والدین یا افرادی که نسبت به او مسئول هستند. به عبارت دیگر کودک آزاری نوعی صدمه رساندن ظالمانه به کودک و هر نوع اذیت و آزار جسمی و روانی کودک است. بنابراین کودک آزاری منحصر شامل اعمال جسمی نیست؛ بلکه علاوه بر آن در برگیرنده کلیه رفتارهای ستمگرانه با کودک است که براساس قانون ممنوع می‌باشد. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، از جمله مهم‌ترین قانون مجازاتی است که در آن به مقررات کیفری در خصوص کودکان اختصاص یافته است. در این قانون رویکرد حمایت از حقوق کودک و نوجوان جای خود را به رویکردی داده است که توجه خود را به جرایم اطفال معطوف نموده است. این قانون به مجازات جرایم اطفال مربوط است. اما مهم‌تر از همه قانون خاص مربوط به کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ است که با عنوان قانون حمایت از کودک و نوجوان شناخته می‌شود. این قانون به طور کامل به مسأله حمایت از حقوق کودک و نوجوان تخصیص یافته است؛ یعنی شکلی از قانون‌گذاری متفاوت و ویژه برای کودکان را شامل می‌شود. این قانون دارای ۵۰ ماده است و نسبت به قوانین حمایت از کودکان و نوجوانان، تغییرات و اصلاحاتی داشته است که تمامی موارد و قوانین آن در مورد انواع کودک آزاری در پژوهش ذکر شده است. همچنین از مسدولیت‌های دولت در این امر می‌توان به مسامحه در پرداختن به پدیده کودک آزاری، اتخاذ سیاست‌های تشدیدکننده وقوع کودک آزاری، مشروعیت رفتارهای آزاردهنده نسبت به کودکان و غیره اشاره کرد.

منابع

- اکبری، عباسعلی و حجازی، سیده منیرا (۱۳۹۹). سیاست کیفری ایران در قبال کودک آزاری جنسی در پرتو قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹. فصلنامه حقوق کودک، ۲(۸)، ۸۱-۱۰۹.
- اکبری، فاطمه (۱۴۰۲). مطالعه حقوقی و جرم‌شناختی جرایم علیه کودکان دبستانی شهر کازرون بین سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۱. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی تابناک.
- باقری، مصلح (۱۳۹۹). سیاست جنایی قضایی ایران در قبال کودک آزاری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد آیت الله آملی.

- حبیبی، سمیرا و گوهری مقدم، مریم (۱۳۹۶). پیشگیری از کودک آزاری و درمان آن. فصلنامه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۳(۲)، ۹۵-۱۰۵.
- حسینی مردی، مریم؛ احمدی، اکبر و افضل‌نژاد، ناصر (۱۴۰۲). کودک آزاری والدین از منظر فقه و حقوق در پرتو نقش پزشکی قانونی. فصلنامه فقه جزای تطبیقی، ۳(۳)، ۲۵-۳۶.
- حسینی‌نیا، سیده طاهره (۱۳۹۵). پیشگیری از کودک آزاری در فرایند دادرسی با رویکرد به سیاست کیفری اسلام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره).
- خاطری، برهان؛ مهرا، نسرین؛ مهدوی ثابت، محمدعلی و کارگری، نوروز (۱۴۰۲). بازخوانی انتقادی نسبت به نسیان مقنن در جرم‌انگاری بارزترین اشکال کودک آزاری در رویکرد جدید قانونگذاری. فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، شماره ۵۷، ۳۵-۵۰.
- خزاعلی، محمدرضا و جمشیدی، فرخنده (۱۴۰۰). بررسی علل قابل پیشگیری کودک آزاری مراجعان به سازمان پزشکی قانونی اهواز. مجله پزشکی قانونی ایران، ۲۷(۱)، ۵۱-۵۸.
- رجایی، افسانه (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی کودک آزاری و سیاست کیفری آن در کشور ایران و ترکیه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سبزوار.
- رضائی، یوکابد (۱۴۰۰). بررسی حمایت از بزه‌دیدگی جنسی اطفال و کودک آزاری در جامعه. فصلنامه الکترونیکی پژوهش‌های حقوقی قانون یار، ۴(۱۳)، ۷-۳۵.
- زرگریان، سحر و شفیع، حسن (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی کودک آزاری و جرائم جنسی از دیدگاه قرآن کریم؛ حقوق موضوعه و اسناد بین‌المللی. فصلنامه مطالعات قرآنی، ۱۰(۴۰)، ۳۴۵-۳۷۷.
- سیدی بنابی، سید باقر و ولی‌نژاد، مجتبی (۱۴۰۰). نقش دولت در برابر کودک آزاری در حقوق موضوعه ایران. فصلنامه علمی مطالعات حقوق بشر اسلامی، ۱۰(۲)، ۱۱۹-۱۵۱.
- شمشیری، تورج (۱۳۹۹). بررسی حقوقی کودک آزاری در حقوق ایران و مستندات بین‌المللی. مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، ۲(۱۵)، ۲۱-۳۰.
- عباباف یزدی، مهدیه (۱۴۰۱). تحلیل فقهی و حقوقی نوآوری‌های قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید مطهری.
- عسکری‌نژاد نفوتی، زهرا (۱۳۹۸). نقش واسطه‌ای مهارت‌های اجتماعی در رابطه بین کودک آزاری و سازگاری با مدرسه در نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- عطرزاده، فاطمه (۱۳۹۸). بسترهای قانونی خشونت نسبت به اطفال و نوجوانان در ایران با نگاهی به افغانستان، پاکستان و مصر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران.
- عقا، پیمان (۱۴۰۱). بررسی و تطبیق اقدامات مقابله‌ای دولت و قوه قضائیه در مورد تجاوز به کودکان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد و علوم اداری، دانشگاه علامه محدث نوری.

- فخار، معصومه (۱۳۹۷). بررسی علل و عوامل اجتماعی کودک آزاری و راهکارهای پیشگیری از آن در حقوق ایران و ظرفیت‌های قانونی مقابله با کودک آزاری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، موسسه آموزش عالی آل طه.
- فخار، معصومه (۱۳۹۷). بررسی علل و عوامل اجتماعی کودک آزاری و راهکارهای پیشگیری از آن در حقوق ایران و ظرفیت‌های قانونی مقابله با کودک آزاری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، موسسه آموزش عالی آل طه.
- قاراخانی دهسرخ، ام البنین (۱۳۹۹). تحلیل گونه‌شناسی کودک آزاری و سازوکارهای حمایتی حاکم در برابر آن. فصلنامه الکترونیکی پژوهش‌های حقوقی قانون یار، ۳(۱۱)، ۱۰۵-۱۲۸.
- گنجلو، عاطفه (۱۴۰۱). ارائه الگوی شهر دوستدار کودک در شهر مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- محمدیان، زهرا (۱۴۰۱). تحلیل بند ت ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی با تاکید بر تحولات قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران.
- مشرفیان دهکردی، لیلا (۱۳۹۶). کودک آزاری، علل و انواع؛ با اشاره به حقوق کودک و نقش مهم خانواده در بروز آن. فصلنامه اطلاع‌رسانی، آموزشی - پژوهشی نواندیش سبز، ۱۱(۴۳)، ۳۸-۴۳.
- مفاخری باشماق، سامان؛ نفس‌زاده، یحیی و کاظمی، فرنگیس (۱۳۹۷). ارزیابی عصب‌شناختی کودک آزاری. فصلنامه سلامت روان کودک، ۱(۵)، ۱۳۸-۱۵۴.
- ملک‌زاده، افضل (۱۴۰۱). جرایم علیه عدالت قضایی قبل از تعقیب. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق قضایی، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.
- نایب غریب، صدف (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی مقابله با کودک آزاری در حقوق ایران و آمریکا. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.

Finklea, Kristin, Siskin, Alison (2015). "sex trafficking Of Children in the UNITED STATES", Overview and Issuer for Congress, Congressional Research Service.